

İNAN

TRABZON HALKEVİ KÜLTÜR DERGİSİ

İki ayda bir çıkar

İÇİNDEKİLER

Halk Partisinin Zaferi	A. Günel
Trabzonun tarihteki ve bugünkü manzarası	Y. M. Âren
Reklâma dair	MU-SA
Veremle Savaş	Nesib Yağmurdereli
Bizde misafirsevenlik ve hududu	Fikri Karanis
Talebenin Âmentüsü (şiir)	MU-SA
Gel (şiir)	Muzaffer Korlu
Üç yerli sanat	Şevket Çulha
Trabzon tarihi	Şakir Şevket
Trabzonun iktisadî kronolojisi	Kemal Peker
Gurbetten sesleniş (şiir)	Muammer Taşkın
Trabzon halkı	Yusuf Mazhar Âren

İNAN

TRABZON HALKEVİ KÜLTÜR DERGİSİ

25 kuruş

OCAK
1947

Ye seri sayı
27

İki ayda bir çıkar

İlimiz Muhtar Seçimlerinde HALK PARTİSİNİN ZAFERİ

Yazan : A. GÜNEL

İlimizde muhtar seçimleri hemen tamamen C.H.P. lehine sonuçlanmıştır. Rahmetli Atatürk bir demecinde şöyle demiştir: (Halk Partisi, milletin siyasi terbiyesini sağlayan bir mektep olacaktır. Türk milleti bu yolla iradesini kullanmak ve hakimiyeti tatbik etmek kemalini bulacaktır.)

Milletimizin yirmi küsur yıldan beri bu hedefe doğru varmakta olduğu ve bunun en son merhalesi

de son muhtar seçimlerinde gösterdiği disiplin ruhu ve siyasi anlayışla ihraç edildiği sabit olmuştur. Bu; hiç şüphesiz tarihimizin en mükemmel ve en esaslı siyasi teşekkülü olan C.H.P. nin içtimai ve siyasi bünyemizde ne dereceye kadar bir realite ve ne kadar kökleşen siyasi bir müessese olduğunu belirten iftihara değer bir netice olmuştur. Partinin, yirmi dört senelik tekâmül safhasında geçir-

diği her olgunluk merhalesi; prensiplerile, gayesile içti aî tabakalarımızın derinliklerine nüfuz ettiği artık bir hakikat olmuş ve bunun bir örneğini de ilimiz halkı, övünmeğe değer bir uyanıklıkla göstermiştir. İlimizde muhtar seçimlerinin, Parti teşkilât ve prensiplerine ve bugünkü siyasî duruma tam bir serbestlik içinde uyularak yapılması ve hemen yüzde yüz müsbet bir netice vermesi, ancak bu suretle izah edilebilir. Bununla sabit olmuştur ki; bidayette muhalefete ayrılanlar, gerek menfaatlerine ve gerek lüzüm gördüklerine uyar bir şey elde edilir diye ve hâttâ şahsî küskünlüklere karşılık verir ümüdile geçmişlerdi. Fakat Parti işinin, vatanın yüksek menfaatleriyle ilgili ciddi bir siyaset işi olduğu, muayyen prensiplere uymak ve şaşmaz bir disipline bağlı bulunmak suretile Partili olmanın mümkün olacağı çok geçmeden anlaşılmış, ve bu esasın da her Partide aynı bulunduğu sezilmiştir. Bunun için makul bir programa, teşkilâta, prensibe bağlı bulunmadan gelişigüzel muhalefetin yapılamıyacağı tebeyyün etmiş ve bu durumda C.H.P. nin şerefli mazisile ve milli bünyedeki geniş teşkilât ile memleketimizin en kıymetli bir varlığı olduğunu gören

halkımızın ona karşı güveni ve bağlılığı, hayırlı bir istihale geçirerek artmış, daha şuurlu bir hal alarak bu günkü hakiki neticeyi vermiştir.

Dokuz aydan beri bütün memlekette aşağı yukarı görülen manzara budur.

Demokrasinin bir icabı olarak, karşı partinin teşekkülüne meydan bırakılmakla zannedildi ki, bütün memnuniyetsizlik duygularını yaratan bir baskı kaldırılmış ve hapsedilen haklı haksız bütün feryatlara meydan verilmiştir. Halbuki bunu böyle düşünüp bir kör muhalefet ve bir nevi anarşı yaratmak istiyen politikacıların entrikalarına karşı çok geçmeden halkın sağduyusu gittikçe uyanarak niha yet hakiki durum anlaşılmış ve bu gün şahidi bulunduğumuz durum hasıl olarak C.H.P. nin değeri bir kat daha anlaşılmış, millet daha esaslı surette onun teşkilâtına katılarak Bayrağı altına toplanmağa başlamıştır. Bunun içindir ki, Muhtar seçimlerinden Trabzon ili halkının anlayış ve kavrayışına güzel ve şerefli bir misal doğmuştur. Büyük Ata'nın (Cumhuriyet Halk Partisi milletin siyasî terbiye ve gelişmesinin bir mektebi olmuştur.) Sözü bu örnekle de ne güzel bir gerçek olmuştur.

A. GÜNEL

Trabzonun tarihteki ve bugünkü manzarası

Yazan : Yusuf Mazhar Âren

İstanbuldan Trabzona iki yoldan gidilir.

Kara yolile Erzurumdan, gemi ile denizden.

Kış gelip de kar Kop ve Zıgana geçitlerini kapayınca, karayel fırtınası Karadenizin altını üstüne getirince bu yolların ikisi de işlemez olur..

İstanbuldan Erzuruma şimendifer yapılmadan evvel Trabzonun ve hinterlandındaki on vilâyetin gidiş geliş yolu yalnız denizdi.

Daha evveleri Trabzon, Orta Avrupanın, Tunadan geçip İran ve Türkistana giden en kısa yolunun üzerinde bulunduğu için bir transit kapısı olmuştur.

Bundan da eski devirlerde Hindistan nakliyatı buradan yapılmış.

Fakat Süveyş kanalı açıldıktan sonra hattâ daha evvel bu nakliyatın ve 1866 da rusların işgal ettikleri Türkistan ve 1877 den sora Batum—Poti demiryolu İran hududlarına kadar uzatıldığından İran transitinin mecrası değişmiş. Bağdad, Erzurum demiryol hatları inşa edilince de doğu Anadolu'nun güney ve kuzeyindeki on vilâyet Trabzonun iktisadi hinderlandı olmaktan çıkmıştı.

Bunun tabii neticesi olarak, bir vakitler 70—80 bin nüfusu olan büyük şehir, şimdi otuz bin nüfusu ve

gittikçe harabeye dönen çarşılarile, yoksul düşmüş bir asilzadenin metruk ve mağmum şatosuna benzemiştir.

Trabzon, Türklük âleminde, İstanbuldan bir kaç yıl sonra doğmuştur. Fatih, İstanbulu aldıktan sonra, Trabzonda uyuklayan bir imparator karikatürünü — denizden gönderdiği kuvvetlerle — tarihten silivermişti..

Bundan evvel, Akkoyunlular bir kaç defa buralara akın etmişlerse de toprağı ve ahalisi pek fakir olan bu dağlık ve ormanlık bölgede kalmamışlardı.

Mustafa Reşit Tarakçıoğlunun "İnan", dergisinde izah ettiği veçhile, Trabzon köylüleri en temiz oğuz lehçesile konuşan Türklerden ibaret tir.

Hal böyle iken — eskiden hasıl olma yanlış bir telâkki ile — bazı kimkseler bu havalideki ahaliyi (Laz) sanmakta devam ederler.

Trabzonluların fetihten sonra gelen Türklerin üremesinden ileri geldiklerinin bir çok vesikaları meyanında aile isimleri de zikredilebilir. Saruhanlar, Bayraktaroğulları, Mollaoğulları, Dizdarzadeler, Sunguroğulları, Karahanlar; Çavdaroğulları ve saire...

Yavuz Selimin şehzadelğinde

idare ettiği Trabzonda anasının mezarından başka — şüphe edilmemeli ki — Türklüğe aid etnik metrukât da vardır.

Trabzonun eski devirlerdeki ahvali meçhuldür. Masal ve efsane kabilinden söylenilen şeyler bile müphem ve nakıstır. (Amazonlar Krallığı) ve toison d'or sırma post menkıbelerinin buralara aid bulunduğu tahmin edilebilir.

Bazı rivayetlere göre, Karadenizin bu yalılarında yaşayan insanlar büyük küplere salamura kurdukları iri cüsseli balıklar ve bir nevi küçük cevizle gecinirlermiş.

Bu balıkların (Yunus balığı) ve küçük cevizin de (fındık) olduğuna şüphe yoktur. Büyük küplerin ise buradaki halk tarafından mı imal edildiği, yahud sanatkâr memleketlerden mi getirildiği sahasız, fakat önemli bir tetkik konusudur.

Bir müellif, buradaki insanların ağaçların üzerinde ikamet ettiklerini, gayet dıssas olduklarını ve hattâ bir kere karalar içine geçen bir Roma lejyonunu yolu üzerine koydukları uyutucu bir madde karıştırılmış balaları yiyen Romalı askerlerin uyuya kaldıklarından, bunlar tarafından soyulduklarını bu dıssaslığa misal olarak hikâyeye etmiştir.

Bütün bunlardan ve diğer bir çok rivayetlerden anlaşılmaktadır ki Milâddan pek az evvelerine kadar burada yaşayan kavimler ibtidai halde idiler..

"Bugünkü halk, bunların ahvadı mıdır?," sualine verilecek cevap bizce müsbet olamaz.

Buralar hakkında Strabon'un kitabında itimad edilir — fakat muhtasar — malûmat vardır. Strabon, Trabzonun, milâşlılar tarafından;

Sinobda tesis edilmiş müstamereden sonra ve oradan atlama suretile, bir Milâs müstameresi olarak teşkil edildiğini bildirir. Şu halde — buradaki yerlilerin belki vahşilik ve muhakkak ibtidailik içinde bulunmaları hesabile — Trabzonun tarihi bu tesisten itibaren başlamak gerekfiği halde o zamandanberi uzun bir devreye aid olarak bilinen hiç bir şey yoktur. Milâslıların burada müstamere tesis etmelerinin. Avrupalıların Amerikaya gittikleri zaman temas eyledikleri kırmızı derililerin tedricen münkariz olması gibi bir fenomen hasıl edeceğine hükmetmemek mümkün değildir. Buna göre, Trabzondaki Otoktonların mahvolduklarını ve yerlerini Milâslıların doldurduklarını kabul etmek icap ediyor.

Trabzon, ikliminin itidali, Configurations geogropique ve arz yapılışı itibarile insanlardaki artışın en yüksek derecesine müsajiddir. Bugün bile - aşağılarda arzedeceğimiz bir takım menfi âmillere rağmen - nüfusun artış nisbetinin binde 25-30 dan fazla olduğu düşünülürse Trabzonda, fetih sıralarında yaşayan ortodoks kilisesine bağlı insanların aslen Milâslı, yani Ege ahalisinden olduklarını kabul etmek icap eder.

Bu kaziye hükmü Türkler için de aynen caridir.

Hal böyle iken, geçen sene iki Gürcü profesörün çıkıp da Trabzonun Gürcülüğünden bahsetmelerine şaşmamak mümkün değildir.

Olabilir ki - pek mevsuk olmayan, nakil ve rivayete istinad eden tarihlerinin herhangi bir devrinde - Gürcüler de; Akkoyunlular gibi, buraya akınlar yapmış olsunlar.. İşte bu kadar..

Kaldı ki, "Lâz ve seferleri," diye yâd edilen ve Gürcülere değil Ermenilere aid olan müphem hatıralardan, epope kabilinden şeylerden başka bir istilâ ve akın bilmiyoruz. Bunlar da pek geri zamanlara izafe edilmekle sıkı bir karanlık içindedir.

Trabzonun Osmanlı idaresi altına girmesi, orada oturan ortodoksları: müsamahakâr âsaiyişi temin ve nizamla hareket eden bir devletin tebaası olmak suretile müstefid etmiştir.

Bunlar cemaat ve mezhep teşkilâtlarından mahrum edilmemişlerdir. Eserleri hâlâ devam eden manastırlar teokratik bir sosyal rejim içinde geçen en sofu bir milletin vücudunu isbat eder.

Her dağın böğründe, her dere başında, her vâdinin yükseklerinde hâlâ birer zaviye harabesi görünür. Bu zaviyelere - gitgide girmez olan Allahın yerine - komitacılar yerleşmiştir.

Osmanlı devletinin raiyyesi oluktan sonra - zamanı tahavvül ve tekâmül ettiren - bütün şartlar hep kendi lehlerine tecelli göstermiş, bu devletin kuvvetinden olduğu kadar zâfından da onlar menfaat görmüşlerdir.

Memlekette inkişaf eden ticareti ellerinde tutmuşlardır; iktisadî vasat faaliyetlerine kifayet etmeyince bölge dışına, memleket dışına taşmışlar, her yerinde himaye ve kabul gördükleri Anadoluya dağılmışlar ve son asrın başlarına doğru da kuzey Kafkasya, Polonya, ve Siberyaya; hattâ Aksayışarka kadar, Rusyaya gidip gelmeğe başlamışlardır.

Bunlara, bölgenin Türkleri de karışmamış, alışmamış değildir. Birinci Dünya Harbine kadar - halkın fasılasız surette artan teşebbüs kud-

reti sayesinde - buralar nisbî bir yüksek refaha erişmişti.

Birinci Cihan Harbinden sonra, Rusyanın kapalı memleket rejimi tatbik etmesi ve Anadolunun içinde olsun, dünyanın başka taraflarında olsun yabancı geçindirecek iş bolluğu kalmaması bu havalinin hayatını yalnız tabiatın verimine bağlamıştır ki toprağının karşılığı ve nüfusunun normal bir hadde çokluğu yüzünden pek derin bir muzayakaya düştüğü görülmüştür.

O muzayakaya şehir ve köylerde muhtelif katagorilerde yakıcı bir sefalet şeklindedir.

Başka taraflara akmalar, göçmeler vukubulmuş ve devam etmekte bulunmuş oldukları halde tabiatın verimile ahalinin ihtiyacı arasında bir türlü muvazene teessüs edememiştir. Bugünkü şartların devamı takdirinde bir muvazenenin tessüsü de memul değildir.

Trabzonun kısaca - arzettiğimiz hayat ve tarihinden sonra bugünkü halile ne olduğu hakkında vereceğimiz izahatı yalnız merkezine hasredersek - doğu Karadeniz yalılarının, pek az farkla hepsini tasvir edeceğimize hükmettiğimiz gibi bu metod sayesinde derli, toplu bir bilgi hâsıl edebileceğimizi ve teferruat içinde ve mevzii istisnalar karşısında fikirleri şâşırtacak teadlar husulüne meydan vermiyeceğimizi sanmaktayız.

Yusuf Mazhar ÂREN

Raklâma dair...

Reklâm ve onun mensub bulunduğu fasilenin bir kolu olan propagandanın kıymet ve ehemmiyeti zamanımızda üzerinde zerre kadar şüphe edilmeyecek bir hakikat halini aldı. Bilhassa harb yılları boyunca devletlerin bu işe gösterdikleri alâka, verdikleri ehemmiyet ve bu hareketlerinden aldıkları netice, meselenin katiyen ihmal edilmeyecek bir mahiyet taşıdığını ortaya koydu. İlk nazarda cidden basit görünen reklâm ve propagandanın üzerinde dikkatle durulduğu ve düşünüldüğü zaman, hayli güç bir iş olduğu derhal meydana çıkar. Başta sosyologlar olmak üzere, muhtelif âlim ve mütefekkirlerin "İHTİSAS DEVRİ," diye vasıflandırdıkları yirminci asırda muhakkak ki bu işte de ihtisas lâzımdır. Ancak bu, ihtisas kadar istidada da muhtaçtır. Fikrimizce bazan istidat ihtisası, bazan ihtisas istidatı tamamlayacak ve matlub olan netice varmakta böylelikle mümkün olacaktır. Vaktile bir bir mecmuada görmüştüm Küçük bir Amerikan şehrindeki 4 berber arasındır müthiş bir rekâbet varmış. Dükkanları tesadüfen bir cadde üzerinde bulunan bu berberlerin bir tanesi tabelâsına "Şehrimizin en temiz Berberi," ibaresini yazmış. Bunu gören bir diğeri "Amerikanın en temiz Berberi," diye bir tabela yazarak dükkânına asmış. Rakiblerinin faaliyetini gören üçüncü berberde "Dünyanın en temiz berberi," kelimelerini taşıyan bir levha yaptırarak c mekânına yerleştirmiş. Bütün bu şatafatlı reklâmları gören dördüncü berber ise gayet sade bir şekilde hareket ederek "Bu caddedeki berberlerin en temizini," diye yazmış ve halk üzerinde hepisinden fazla müessir olmuş.

Bu misalde şahsi kabiliyetlerin tesiri görüldüğü gibi aynı zamanda, reklâm yapacağınız diye fazla mübalağaya kaçmaya lüzum olmadığı da görülmektedir. İfratın bu işte bir fayda getirmeyeceği bilhassa akıldan çıkarılmamalı ve hele "AZ — ÖZ," mikyası katiyen unutulmamalıdır. Reklâmlık işi olanlar, bu noktalara dikkat ederlerse, hiç değilse gayretleri semeresiz kalmaz ve verdikleri paracıklar boşa gitmez. Bizden söylemesi. MU—SA

VEREMLE SAVAŞ

Yazan : Nesib Yağmurdereli

Veremle mücadele nihayet memleket dâvaları arasına girmiş bulunuyor. Son günlerde gazetelerimizde de sık sık adı geçmeğe başlayan bu mühlik hastalığının her yıl, aramızdan ne kadar insanı alıp götürdüğünü kat'i olarak bilmemekle beraber bu yekûnun bir hayli kabarık olduğuna şüphe edilemez.

Kalabalık bir şehir olmıyan Trabzonda, gün geçmiyor ki mektep çocuklarından, komşularımızdan, tanıdıklarımızdan birisinin bu zalim hastalığın kurbanı olduğunu görmiyelim. Her gün görüp konuştuğumuz, sokakta kendisiyle selâm laştığımız tanıdıklarımızdan birinin veremden yattığını duyunca artık hayret etmiyoruz; çünkü bilhassa bu şehirde, bu dert bize o kadar yaklaştı, o kadar bizden olmuşdur.

Veremin, her yıl sessiz sadasız aramızdan alıp götürdüğü zavallıların bir istatistiği yapılıyor mu, bilmiyorum; eğer yapılıyorsa bunun en korkunç neticeli bir istatistik olacağına hiç şüphe edilmesin!

Veremle mücadeleyi devletleştirmenin zamanı çoktan gelmiştir.

Büyük ölçüde bir memleket meselesi olan bu işi, bu maksatla kurulan cemiyetlerin başaracağını kabul edemeyiz. Nitekim bundan yirmi beş yıl kadar evvel İzmirde kurulan (Veremle Mücadele Cemiyeti) nin bile İzmir gibi maddi muhitin elverişli olduğu bir yerde kurulmasına rağmen, memleket hacminde hayırlı neticeler elde ettiğini zannetmiyorum.

Devletin verem işine büyük paralar ayırması lâzımdır. Verem hastahaneleri, memleket ihtiyacına cevap verecek surette, gayet geniş kadrolu yapılmalı hastaları sıra beklemekten kurtarmalıdır.

Nasılki yurdumuzun korunması için millî müdafaa bütçemize, devlet bütçesinin yarısı kadar bol bir parayı, seve, seve, ayırıyorsak, verem denilen bu amansız hastalıktan korunmak için de büyük nisbette para fedakârlığından çekinmemeliyiz.

Trabzon (bilhassa bu harpçerisinde) veremin en çok tahribat yaptığı bir şehirdir. Bunun için burada bu hastalığa karşı mahalli bir mücadelenin yapılması lâzımdır.

Kuruluşunu büyük bir sevinçle

alkışladığımız (Trabzon veremle sa-
vaş derneği) nin henüz hiç bir fa-
aliyetini göremedik. Bu hayırlı ve
yerinde teşekkülün, pek kısa bir
zamanda, kendisinden beklenen
hizmetleri yapacağını ümit etmekle
beraber, şehirde vereme karşı şu
iptidai tedbirlerin alınmasının şart
olduğu kanaatindeyiz:

1 — Mahalli gazeteler, sütun-
larını memleketin iç ve dış siyase-
tine ait yazılarla doldurmaktan
ziyade, verem hakkında mütahas-
sis doktorların, halk diliyle yazıl-
mış yazılarını basmalıdır.

2 — Halkevinde ve mektep-
lerin konferans salonlarında verem
hakkında sık sık konuşmalar ya-
pılmalıdır.

3 — Şehrin kalabalık saatla-
rında sokaklar katiyyen süpürül-
memelidir.

4 — Sinema, tiyatro ve kah-
vehane gibi halkın toplu bulundu-
ğu yerlerin temizliğine azami de-
recede ehemmiyet verilmemelidir.

5 — Sağlık bakanlığından ve-
ya belediye büttesinden vereme
ait afişler temin edilmeli! halka bu
hastalıktan korunma yolları öğre-
tilmelidir.

Hülâsa neslimizi içden içe, ses
siz sadasız kemirip durmakta olan
bu hastalığa karşı, gün geçirmeden,
âcil tedbirlerle karşı koymak lâzım
dır. Ve bu bir memleket ve millet
borcudur.

Nesib Yağmurdereli

BİZDE Misafirseverlik ve Hududu

Yazan : Fikri KARANİS

Yiğidlerin adlariyle anılışları
gibi uluslar da yüksek meziyetle-
riyle takdir edilirler, hürmet gö-
rürler. Bir Amerikalı evvelâ açık-
sözlülüğü, bir İngiliz ananesine olan
sadakatiyle anılır. Bu vasıflar on-
lara belki cedlerinden kalma yâ-
digarlar ve belkide beşer âleminin
lâayık görerek verdiği iyi notlardır.
Bu, "Emsalsiz meziyet," lere en faz-
la sahip millet hiç şüphe yokki en
şerefli millettir. Ve tevazua lüzum
görmeden hemen söyleyebilirizki
biz Türkler, dağarcığını bu kabil
meziyetlerle kâfi derecede şişir-
mek bir ecdadın torunlarıyladır.
Hak edilerek kazanılmış mirasın
idamesi ancak maharetli ellerin
varlığına muhtaçtır. Ve yine ken-
dimizden emin olarak öğünebili-
rizki bu mirasın bekasını sağhya-
cak maharet Türk milletinde yeter
derecede vardır..

Türk ulusu, Türk köylüsü en
evvel doğrudur, temizdir.. Bu te-
mizlik ona daha birçok meziyetler
bahşetmiştir.. Bir Türk en evvel
iyi kalplidir, merhametlidir, iyilik

severdir ve misafirperverdir.. Misa-
firseverlik ona atasından kalmış,
pırlıtısına hâlel hetirmedığı en kıy-
metli ziynetidir..

Söz sözü açar derler. Lâfin bu
rasına gelmişken son günlerde ga-
zetelerden birinde misafirseverlik
bahsi üzerinde, yapılmış tuhaf
bazı neşriyatın yersizliğini belirt-
miş olmak için biraz durmadan
geçemiyeceğim..

Bizim ötedenberi bildiğimiz, ve
diğer milletlerinde daima tekrar-
ladıklarını duyduğumuz misafir-
perverlik meziyeti, denilince, akla
evvelâ Türk, Türk denilince de
misafirseve insan gelir.. Eski eser-
leri karıştıralım, tarihi okuyalım,
atasözlerini gözden geçirelim ve
nihayet etrafımıza bir göz gezdi-
relim.:

— Elin kanda olsa misafire
güler yüz göster,, diyen halk filo-
zofu hakikati hakkiyle tekrarla-
maetan başka birşey yapmamıştır.

"Er malına kıymayınca adı
çıkamaz,, diyen pek eski zamanın
efsanevi ateşi dede korkutun bu

sözünün yaşadığımız günlere kadar silinmeden gelebilmesi Türk çocuğundaki asaletin derinliğini ve hakikiğini göstermiyor mu?

Dede korkutun bu konudaki değişleri pek çoktur ve başlı başına bir alemdir. Bizde misafire gösterilen itibar yüzlerce yıl evveline varır.

Hattâ okadarki Orta asyadaki Türk Beyleri konuk severliği son haddine varmışlar, şölen denilen misafir ağırlama, ziyafet verme, usulünü birbirlerinin otoritesini kırmak için sebep teşkil edecek kadar ehemmiyetli kabul etmişler idi. Onlarda, ziyafetin en iyisini yapmakla komşu kavmi aciz mevkie düşürmek, hakimiyet otoritesinin takviyesi için bir politika oyunu şekline bile girmişti...

Dede korkut şöleni çok samimi bir dille tarif eder, derki: (1)

— Derse han aç görse doyurdu, çıplak görse donattı. Borçluyu borcundan kurtardı. Tepe gibi et yığdı. Göl gibi kırmızı sağdırdı. „Kazan kırk otağ diktirdi, yeme içme oldu.

Bu sözler ecdadımızın misafir-severliğini belirtmek bakımından yeter deyil midir? Ataları böyle olan bir milletin misafir-severlik gibi eşsiz bir meziyetini unutamayacağı pek tabiidir. İyi meziyetler münkariz olmaz. Ve şerefli millet ecdadının böyle miraslarını daima şerefiyle muhafaza eden millettir..

Fikri KARANİS

TALEBENİN ÂMENTÜSÜ

— Tevfik Fikret'e nazire —

Tahsil yeni çağ nesline elzem ve zarûri,
Kalpten buna ben bir büyük imanla inandım!

“Mekteb neşenin sembolüdür,” fikrine şahsen,
Korkuyla geçen günleri nisyanla inandım!

Öğrencilerin olmalı düstûru çalışmak;
Vermez hoca not cebr ile isyanla inandım!

Gayret edenin yâver olur talihi her an,
Olmazsa eğer zıdlığı şeytanla inandım.

Coğrafya, Cebir, Hendese, Kimya, Tabiiyye..
İnsan yapamaz bunları bir canla inandım.

Ergeç bize kısmet olacak diploma almak:
Öğrendiğimiz ilmile irfanla inandım.....!

1945 — MU—SA

GEL!

Açsın dudaklarında tomurcuğunu hûlya,
Elinde aşkın oku sevgiye büründe gel!
Dağılmış saçlarına takiverde bir fûlya,
Yıkan aşk ırmağında mehtaba düründe gel!

Muzaffer Korku

ÜÇ YERLİ SANAT

YAZAN : ŞEVKET ÇULHA

Tarihin ve devirlerin yadigarı olan şehrimizde eski eserler, kadar, eski sanatlarda yaşamaktadır.

Yerlerini, değerlerini bildiğimiz halde, korunmalarına ilgi göstermediğimiz bu eserler yapıtlarından dayanaklığa ve sanatlar da merak ehlinin yardımına yaslanarak bugüne kadar tutunmuşlardır.

Kaleler, surlar, mâbetler, türbeler ve topluca Trabzonumuza tarihî şehir domgasını vuran eski eserlerin ne acıklı durumda olduklarını hepimiz biliyor ve görüyoruz.

Şehir işlerini lâıkiyle sıralayıp düzene koyamadığımız bir zamanda tarihî değerlerden bahsetmenin ve bu amaç üzerinde gayret ve faaliyet beklemenin beyhüdeliğini düşünerek, yalnız, son mümesilleri kalan bir kaç YERLİ SANAT üzerinde duracağız.

Kökleri yüzyılların derinliklerinden gelen Mermercilik, Kazazlık Çubukçuluk gibi sanatlarımız ne yazık ki bu gün hayatîyetlerini kaybederek can çekismektedirler..

Bununla beraber, en koyu ihmal ve kayıtsızlık karşısında tutunabilen sanatın bir sırrı olmak lâzımdır.

Dediğimiz gibi, bu sır yalnız

merak ehlinin yardımını, yoksa, ihtiyaçlardan kaynak alan bir istek mi ?

Muhakkak olan bir şey varsa, bu üç sanat can çekiyor, fakat ölmüyor...

Mermercilik, Kazazlık ve Çubukçuluk, bir bakıma çağ, modası geçmişe benziyor.

Bugün, ne mermer kubbeler, ne mermer kâşaneler, ne mermer hamamlar yapılıyor..

Bugün, ne kaytan, ne ipek, ne sırma süsleri, ne tesbih kamçıları ne enfiye, tütün ve para keseleri, ne işlenmeler yapılıyor..

Bugün, ne kehribar (Kehruha) ağızlıklar, ne mercanlı çubuklar, ne germenşah ve yasemin sigara ağızlıkları, ne şimşir, abanoz ve diğer ağaç işleri yapılıyor

Zevklerimiz, görüşlerimiz, duyularımız değişmiş bir başka âlemin yolcularıyız.. Neyi sevdiğimizi, neden hoşlandığımızı bildiğimiz yok !.

Bir şeye sarılıyor, sever görünüyor ve az sonra dönüyoruz.

Zevk diye zevksizlik içinde yüzüyoruz.. İncelik diye, asrilik diye soysuzlaşıyoruz.

Bereket ! İçimizde değer bi-

lenler, güzel, görenek ve geleneklere gönül verenler az değil..

Öyle zannederiz ki, bizi ifratlarımızda, tefritlerimizde ikaz eden, yola getiren bu ana temeldir.

Bu ana temel, bu koruyucu cehet, bizim üç küçük sanat şubelerini de sönmekten, ölmekten kurtarmıştır.

Hâlâ, sanatı, sanatkârı ayakta olan, Mermercilik, Kazazlık ve Çubukçuluk, Trabzonumuza tarihî

şehir damgasını vuran bütün eserlerle birlikte yaşamalı ve hayatîyetleri devam etmelidir.

Bunun için, ÜÇ SANATİsine-sinde geliştirecek, ÜÇ SANAT-KÂRI bağrına basacak hami bir müessese lâzım. Bu müessese Halkevidir.

Şevket Çulha

Trabzon şehrinin tesisi ve teferruatı sairesi

Yazan : Şakir Şevket

Beni israil rivayetine göre Karadeniz sahil ve havalisinde yerleşen ve şehirler kuran Yafes evladından ve Sasayan meliklerinden (İşhanas) adlı zatın ismine nisbeten Karadenize (İşhanas da denilir. Bunun tafsilatı şöyle olmak lâzım geliyor ki Yunan şehirlerinden (Milos) adlı şehrin hükümdarı ticaret ve servetini artırmak ve memleketini genişletmek için bu havalide gördüğü istidat ve kabiyet üzerine Karadeniz sahillerine bir takım aileler göndererek bunları evela (Sinop) da yerleştirmiş ve sonra Karadenizin diğer yerlerine o yolda familya ve ebniye ile temkin ve tezyin eyliyerek fakat sinop limanının o zamanda bile matluba muvafık ve arazisinin münbit oluşu maksada uygun olduğundan ahali az vakit içinde kesbi servet ve iktidar etmiş ve o hal ile Sinop memleketi mildos

gibi meşhur bir şehir olmuştur. Bu şöret ve servet orayı bağımsız, bir hükümdar idaresine dahil edip bu hükümdar tarafından evelâ Trabzonun ihyasına teşebbüs olunarak ve gönderdikleri familyalar mevkiin müsait olmasından az zamanda Trabzonu bir dairei imtiyaza almalarile Sinop pek küçük kalmış isede bir hayli müddet daha Karadeniz memleketleri için Sinop Hükümet merkezi ittihaz olunmuştur.

Trabzon Romadan ve İstanbuldan evvel yani miladdan 750 sene evvel kurulmuş olup en evvel Trabzonda sakin olan (mildos) şehri ahalisinden (İskiris) nam zattır.

O zamanlar dünyanın çoğu puta tapanların elinde olduğu halde o heriflerin yani Sinoptan gelen Familyaların gayretleri eseri olarak Trabzondaki Puthane umum Putperestlere ziyaretgâh olmuştur,

Bu Puthaneden şimdi eser yoktur. Zira Trabzondaki asarı atıkadan öyle büyük bir Puthaneden çevrilme ihtimali olan (Ayasofya) (Fatih) (Yenicuma) camileri ve manastırlar Puta tapanlardan sonra hıristiyan kralları tarafından inşa olduğu tarihlerde yazı olup hatta Putperestliğin izmihlaline sebep olan hıristiyan (Abastolos) anderyası nam zat ki gizlice Trabzona gelip Tuzluçeşme de ikametle halkı gizlice hıristiyanlığa davet ederek yavaş yavaş hıristiyanlığı Trabzona yerleştirmiş olması üzerine Fatih camii o zaman yani Trabzon kralı (Andiyolyanos) tarafından (Meryemana ismine bina olunmuş ve sonradan gelen komu-iyosler) buraya (Altın baş kilise) adını vermişlerdir. Bu hale göre zikredilen Puthane olsa olsa Trabzon şehrinin bir çeyrek saat doğusunda bulunan (değirmendere) de olmak lâzım gelir ki tarihin verdi-

ği malûmat ile o teraflarda hâlâ mevcut olan bazı asardan istidlar olduğuna göre küçük Asyanın Payitahtı olan Trabzon şehri şimdiki halinden bir kaç derece daha büyük olarak hatta birinci sultan Ahmet zamanlarında buralarla 18000 ev mevcut olduğu tarihin bir fıkrasında yazılıdır. Bu hesaba göre o vakit (değirmendere) si memleketin ortası sayılıp bundan yetmiş sene evvel (1224) te orada altundan yapılmış bir delikanlı heykeli bulunduğu cihetle mezkûr Putaane bu mahalde olarak miladın 255 senesinde tatarların Trabzona dahi hücumunda bazı Puthaneler arasında o puthanede yok edilmiştir.

Sonu var

TABZONUN İKTİSADÎ KRONOLOJİSİ

Yazan : Kemal PEKER

Dünya tarihinin ana hatları etüd edilince görürüz ki Trabzon, cihan ticaretinin başında gelen zengin bir geçit ve kavuşak noktasıdır.

İnsan oğlunun dimağında ilk düğümün çözülen,, Beşeri İhtirazın,, burada temerküz ettiği söylenir.

Milâttan 756 yıl evveline ve daha ileri götürülen tarihini aydınlık olarak bize kadar intikâl ettiren Ominalar "Taribî Vak'alar,, Ksenof'un Anabasis kitabı ile Virgiliüs'ün ikibin yıl önce yazılmış, Çoban türkülerinin sekizinci bükoligi'nin endeksidir.

Bu sonuncu kaynağa göre Pont Euk Kdradeniz üzerinde kâin eski Pontos kiralığı milattan dört asır evvel Ariyobarzan tarafından tesis edilmiş ve milattan 47 yıl önce bir Roma eyaleti olarak Galatiya Pontüs, Polemonika Pontüs, ve Kapodokiya Pontüs diye üçe ayrılmıştır.

Eski yunan'lılar, önceleri Karadeniz'i misafir sevmez deniz manasına gelen Pontos Akeinosdiye ndlandırmışlardır.

Karadeniz'in tarih boyuncaki destanına pek uygun gelen bu isim sonraları Pontos eukeiros'a tebdil edilerek, misafir sever deniz ismini almış olduğunu görürüz. Sekizinci ve onuncu yüzyıllara ait İslâm coğrafyacıla-

rının eserleri ise, bu denizi Bahri Trabzon olarak kaydetmektedir.

İran, Irak, Şarkî Hindistan ve Çin'in tek parası ve transit merkezi olan Trabzon'un iktisadi önemini belirtmek üzere burada şematik tablosunu çizdiğimiz koronolojisinde, fındık mevzuunun tuttuğu mevkii de tebarüz ettirmek arzusundayız. Bunlardan en eskisi Milâttan önce 372-287 yıllarında yaşamış olan Aristo'nun talebesi Yunan filozofu Teotrast, fındığı bitkiler tarihinin umumî çerçevesi içinde tetkik ve mütalea etmiştir. Pontos Cevizinin yabaniyetten kurtarılıp ehlileştirilmesi için asıl kökten alınıp başka yere dikilmesinin kâfi geleceğini kaydeder.

Latin klâsikleri arasında önemli bir yeri olan Plinius'un Tabiat tarihi adlı eserinde; bu meyva ilk olarak Karadeniz'in Pantoz Anadolu kıyılarında ve Yunanistan'dan getirildiği için ona Pontos Cevizi adı verildiğini bildirmektedir.

Başka kaynak ise; Yunanlılar'ın en mühüm mahsülleri üzüm ve zeytindi diyerek Nar, elma ve ayva'nın Girit'den, kestane ve fındığın da Pontos sahillerinden geldiğini belirtmektedir.

1403 yılında İspanya'dan Timur

nezdine gönderilen sefaret hey'etindeki Hanri Üç'ün mabeyincisi Kılavyo'nun seyahatnamesi ile 1869 yılında Trabzondan Erzurum'a Theopile Deyrolle tarafından yapılan bir seyahatin notlarından bu arada bazı örnekler vereceğiz.

1206-1761 yıllarında Karadeniz kıyılarında doksan kadar müstemleke elde etmiş koloniler kurmuş bulunan Pontos İmparatorluğunun 257 yıllık iktisadî hayatını belirten metinlerden süzüp çıkardığımız vekayi arasında milâtin yedinci veya sekizinci yüz yıllarında yaşadığı rivayet edilen, fakat hayatı hakkında kesin olarak birşey bilinmeyen Türk halk şairi ve hikâyecisi Dede Korkut'un masallarında; Trabzon sarayının Türk'lerle yaptığı ekonomik çetin mücadeleleri de görmek mümkündür.

1917 yılında Berlin kütüphanesindeki nushasından alınarak yayınlanmış olan bu masallardan birinden Trabzon' aait bir iki parçayı aynen naklediyoruz.

"Trabzon Tekfürü beylerbeyi olan Han Kazan'a bir şahin göndermişti, bir gece yiyip içip otururken şahinci başına söyledi: Bre sabah şahinliri al yalnızca ava gidelim dedi. Erken bindiler, av yerine vardılar, gördüler bir sürü kaz oturuyor.,,

Uzun süren bu hikâyenin sonu şöyle bağlanır: "Kâfirler Sultan Kazan'ın üzerine düştüler uyuduğu yerde tuttular elini ayağını berk bağladılar, bir arabaya yüklettiler. Ciderken araba gıcirtısından Sultan Kazan uyandı, gerindi bu elindeki organları hep kırdı, arabanın üzerine oturdu, elini eline çaldı kas kas güldü.

Kâfirler sordu ne gülersin?

Kazan: Bre kâfirler, bu arabayı beşğim sandım sizi ykmru yumru da dım sandım dedi.,,

VeliyüddünAtif efendi Kütüphaneleri'nin 1970 numarasında kayıtlı kanunnamelerde, Trabzon İmparatorluğu merkezinde satışı yapılan şahinlere ait etraflıca malûmat bulmak mümkündür.

Arap coğrafya âlimlerinden Dstağra hicrî onuncu asırda Trabzon'un iktisadî varlığını ve ünlüğünü; "Trabzon, Rum hududunda bir yerdir, Tacirlerimiz hep oraya giderler, memleketimize gelen Rum mahsulâtı ile kumaşların Trabzon'dan geldiğini,, tebaruz ettirir.

Trabzon tarihinin aydınlık çağlarının ilk safhasını, dünya tarihlerinin ön bölümünde gelen vekayınamelerin kronik bilgilerle tamamlıyoruz şöyleki:

ONUNCU YÜZ YIL

On ve onbirinci yüz yıllarda Karadeniz'de Trabzon, bilhassa ehemmiyet kesbetmişti. Buraya Bizanslar'dan maada Cenevizli'ler, Venedik ve Piza tüccarları gelerek alış veriş yapmağa başlamışlardı.

J.H. Kramers'in coğrafya ve ticaret eserinde o devrin Trabzon'u için bulduklarımız şunlardır.

"Onuncu asırda Bizans'ın hududunda bulunan Trabzan şehri İslâm ve Yunan ticaretinin bulunduğu en mühim ticaret merkezi idi.

Orada bir çok islâm tecirleri yaşar. Trabzon hükümeti gümrük varidatından büyük istifadeler temin ederdi., diyor.

ON İKİNCİ YÜZYIL:

Anadolu beyleri memlekette ziraat ve muhtelif san'at erbabını himaye ederken ticaretin de emniyet içinde ceryan ve hernevi memleket mahsulâtının ihracına bütün gayretlerini sarfediyorlardı. 1205 senesinde Giyasettin Keyhusrev Kırım, rus, Irak tüccarlarına karşı deniz ve kara yol-

larını kapayan TRABZON İmparatoru Aleksiyo Kominos'un üzerine yürüyerek TRABZON'u muhasara ile İmparatoru yolları açmağa mecbur etmiş ve sırf ticaretin temin ve muhafazası için bunu yapmıştı.

ON ÜÇÜNCÜ YÜZYIL:

Bratianu'nın onüçüncü asırda Cenevizliler'in Karadeniz Ticareti adlı kitabında, cihan ticaret ve transit siteri Trabzon'un iktisadî inkişaf ve önemini görürüz,

Bir çok Selçuknamelerde de Cenevizliler'le arası açılan Trabzon imparatorunun Sinop hükümdarı Gazi Çelebi'yi memleketindeki Ceneviz ticaret evlerinin imhası yoluna gidilmesi tavsiye ve tehdidinde bulunduğu yazılmış bulunmaktadır.

Müsâmeret ül Ahbar Tükiye Selçukileri tarihinde Selçuk sultanlarının iktisadî emniyeti ihlâl eden Trabzon Rum devletine karşı açılan seferler İbnül Esir'e atfen kayıtlıdır.

ON DÖRDÜNCÜ YÜZYIL

Bu asrın Trabzon'u orijinal nushası Madrit Milli kütüphanesinde bulunan Klavyo'nun tarihi ecerinde şöyle anlatılmaktadır.

„Oniki nisana tesadûf eden Cumartesi günü Trabzon İmparatoru nezdimize atlar göndererek bizi davet etti. İmparator bir galeriden biraz ileride olan bir odada oturuyordu. İmparator ile bir müddet görüştükten sonra ikâmetkâhımıza döndük.”

„Trabzon şehri deniz üzerindedir, şehrin duvarları gerideki dağ eteklerine kadar varıyor. Şehrin bir tarafında küçük bir nehir akıyor, şehrin sürü gayetle kavvetlidir, şehrin etrafında bağlar, bahçeler mebzuldur. Burası hakikaten görülmeğe değer bir yerdir. Çünkü şehre gelen bütün mallar burada satılıyor. Denize yakın

bir yerde sağlam duvarlarla çevrilmiş iki kale vardır. Bunlardan biri Venediklilere, biri Cenevizlilere aittir her biri de bu kaleleri İmparatorun muvafakatine kurmuştur; denilmektedir.

Mabeyincinin Timur nezdinden dönüp Trabzon'dan İstanbul'a varışı da şu suretle anlatılmaktadır;

„Eylül'ün 17 inci günü Trabzon'a vardık. Fırdık yüklü bir gemi İstanbul'a gidiyordu, hava müsait olmadığı için gemi Trabzon'un garbında altı mil mesafede olan „Platon'dan (şimdiki Pulathane) geri dönmüştü. biz de hemen deniz yolculuğu için hazırlandık ve sandala binerek gemiye doğru yol aldık. Gemi Messer Nicolos Cojan adlı bir kaptan,ın idaresinde idi kaptan bizi almağa razı olduğundan biz de hemen gemiye girdik ve yirmibeş gün zarfında İstanbul'a vardık.

Osmanlı İmparatorluğunun servet ve refah seviyesinin en yüksek zirveye vâsıf olduğu 1520 1566 yıllarında dünya milletlerinin Karadeniz ve Trabzon'la ticarî münasebetleri de çok ileri götürülmüş bulunmakta idi;

Orta çağın sonu olan bu devirde, dış ülkelerle mühim ticaret muhadeleri akdedilmişti. Bu arada Polanyalı meşhur tarihçi „V. Aiazevsk., nin (auvvet ile acizinden, inat ile uysallıktan, şiddet ile tatlılıktan, sessizlikte şevkatten mürekkep bir tezat halitası olarak tavsif ettiği kötü bir çifçi fakat hilkaten ticarete mubadele ve küçük sanayi usulüne meclup çarlık rusya) ile 1515 yılında ilk Karadeniz ticaret muahedenamesinin

yapıldığını görmekteyiz.(1)

ON ALTINCI YÜZYIL:

Bu asra ait derlenen materyal ve vesikalar arasında en önemlilerini Evliya Çelebi'nin seyahatnamesi ile 1675 yılında büyük Britanya kraliyetile yapılan ticaret muahedesi teşkil etmektedir.

1809 Yılında yenilenen bu anlaşmanın dördüncü maddesinde: Eeki mün'akit ahitname şartlarına uygun „Karadeniz ticareti sadeti misillü,, yeni bir anlaşma yapıldığı beyan olunur. Kaydını ihtiva etmektedir.

Onaltıncı asırda Trabzon'un Avrupa ile ithalat ticareti pek az idi. İhracatı ise, toprak mahsullerinin başında fındık gelmektedir.

1631 Senesinde telif edilmiş bulunan Evliya Çelebi seyahatnamesi bizim için ansiklopedik bir eser olduğu kadar, Karadeniz fındığının eskiliği itibarile tanıtıran ilk ve yegâne kaynaktır, diyebiliriz. Çelebi'nin Trabzon'dan Mikri-istan'a yapacağı seyahat için anlattıklarına kısaca bir bakış yapalım;

„Trabzon,dan ikiyüz adamla kayıklara binip limandan şimale doğru ümit yelkeni açtık. Değirmenderesi limanına geldik. Trabzon'a yakın limanı azımdır. Yine şimale giderek Şana kasabasına vardık, alâ yataktır, dağlarında ve taşla-

rında cümle ormanları fındıktır ki her tarafta Şana fındığı meşhurdur,, diyor.

ON YEDİNCİ ÇÜZ YIL:

Trabzon'un iktisadî tekâmülü hiç şüphe yok ki, kara ve deniz yollarının burada toplanıp doku-zuncu ve onbirinci asra kadar ekonomik inkişafın en gelişimli devrini yaşamış bulunan Bizans İmparatorluğunun da büyük bir antreposu olmasından ileri gelmekte idi.

İpek yolunu Karadenizden İstanbul'a bağlayan Trabzon'un cihan ticaretini asırlar boyunca ileri götürmesinin yegâne âmili deniz ticaretindeki yelkenli gemilerdi, diyebiliriz.

1782 Yılında Devleti Aliyei Osmaniye ile rusya çarlığı arasında Beyoğlu'nda Bağ köşkünde aktolunan 81 maddelik ticaret muahedenamesinin 47 inci maddesile bu asrı tamamlıyoruz

Madde 47: Memaliki Osmaniye de meyvanın kesreti vaktinde rusya sefaini gelip fındık, incir, üzüm ve saire bu makule meyva-ıştirasına mezu olup işbu ahitnamenin muktezası üzere resmî gümrüklerinin eda eyledikten sonra tahmil ve nakil eylemelerine bir türlü mumanaat olunmaya,, denilmektedir.

Gurbetten sesleniş...

— Mustafa Kemal SAYIL'a —

Görür oldum kara düşler ;
Anam kadın gör ne işler :
Ekmek tutmaz oldu dişler ,
Gitmeli yare gitmeli .

Uzar yollar enli enli ,
Yabanın gülü dikenli ;
Haber salmış çifte benli ,
Gitmeli yare gitmeli .

Hayâl perdeleri gözde
Hasret alev oldu özde .
Tükenmeden derman dizde
Gitmeli yare gitmeli .

Garip TAŞKIN bir yaş seli ,
Çağlar durur deli deli ,
Neylemeli gurbet eli ?
Gitmeli yare gitmeli .

MUAMMER TAŞKIN

ON SEKİZİNCİ YÜZ YIL:

Bu asırda akdedilen Karadeniz ticaretine ait muahedeler tetkik edildiğinde görülür ki, ziraî mahsullerimizin sevkinde yüzde 12 ve ithal edilecek eşyadan yüzde 5 gömrük resmî alınması takarrur etmişti. Bu tarihten sonra Trabzon çarşısı da adetâ bir Avrupa meşherine dönmüş bulunmakta idi.

Onaltıncı, onyedinci yüzyıllarında Trabzon'un önemli ihracatına mukabil onsekizinci asırda kül-

liyetli miktarda yünlû, ipekli, sırmalı kumaşlar kadife ve kürk ithaline başlanılmıştı. Bn ithalatâ kaaşılık Fransa Kralı Lui ile yapılan ticarî anlaşmanın bir maddesi:

„Fransa devletinden iki veya üç kıta sefain gelip zikrolunan meyvadan yani, incir ve kuru üzüm ve fındık ve meyva envaindan her ne ise iştira edilmesi,, hük-münü ihtiva etmekte idi.

Devamı gelecek sayıda

Kemal PEKER

TRABZON HALKI BÜNYESİ ZAYIF İNSANLARDIR

Yazan : Yusuf Mazhar Âren

Kemik yapıları mükemmel olan Trabzon köylülerinden yüzde sekseni, belki doksanı kuvvetsiz, dayanıksız ve “ bir şehirli kadar,, narindir... Beraber tırmandığımız bir dağda, köylü genç arkadaşların daima benden geride kal dıklarını kaç defalar gördüm.

Bunlar, ya dalakları şişip, nefesleri kısılan sıtmalılar yahut dizlerinin dermanı kesilip tâkatsiz düşen verem lilerdi.

Eğer bu hastalıkların ikisine de yakalanmamış idiseler, amik fakrûdeime, kansızlığa müptelâ olduklarından bu korkunç marazların kapısında sıra bekleyenlerdi.

Veremden yakayı kurtaranlar vücudlerini yormıyanlar, kollarını işletmiyenlerdir. Şükrolsun ki burada hayat şartları emek sarfını mucib değildir. Yokluk ve yoksulluk içinde “ fakat yorgunluksuz,, yaşanılır. Tabiat ve toprak çalışmak zorluğunu yaratacak kadar geniş ve kazanmak ihtirasını uyandıracak derecede feyizli değildir. Adeta “arazinin spontane hasılatile bedava geçinilir.

Zayıf bir gıda maddesi olan mısırdan başka şey yemiyen, yiyemiyen, lattâ bunu yeter miktarda bulamıyan - yağ kullanmıyan et tatmamış bile bulunan - köylülerin gürbüz ve kuvvetli olmalarına, hastalıklara mukavim bulunduklarına imkân tasavvur edilebilir mi ?

Bunlardan iyi beslenmek imkânı-

na malik olanlar çelik adaleli, çevik hareketli, sapasağlam, taş gibi metin adamlardır.

Askerlikten dönen bir delikanlı ne kadar tosun, ne kadar gürbüzdür!.. Orduda buğday ekmeği, tereyağı, et şekerli şeyler yemiştir.

Boylanmıştır, semirmiştir. Gözlerinden bakışları parlamıştır, yüzünün ifadesi değişmiş neşelenmiştir. Sıhhatin, kuvvetin bütün revnakile döndüğü memleketinde bunu altı ay sonra görürseniz tanıyamazsınız. Çünkü tekrar kıtlığa girmiştir.

Bizde, öyle iyimserler ve benzerlerinin çektikleri ıstırapı bilmemek ve kendi hodgâmlıklarının havasında duydukları huzurları haleldar edecek şeyleri seçmemek için her şeyi hoş ve boş tarafından görmeği itiyad edinmiş öyle makula insanlar vardır ki bu dediklerime bir kulp takıp beni tekzibe, buna imkân bulamazlarsa tayibe özeneceklerini bilirim. Ben hayatımda böyle kimselere çok tesadüf ettim. Bunlar hakikatte dik bakmağa gözleri tahammül etmiyen ahveşler, nura gözleri dayanmıyan yarasalardır..

* * *

Bir gün yüz kiloluk mısır çuvalını bir kamyonun içine koyamıyan iki delikanlının çektikleri yorgunluğu görünce onlarla şöyle şakalaştım :

— İç Anadolulu kızlarla evlenmeğe kalkışmayınız!.. O toparlacık kızlar sizin gibi delikanlıları tuttuğu gi-

bi yere çarparlar.

Hakikaten - Anadoluda öyle yerler vardır ki - mesela baba ile oğlun harman savurduğu, ananın hasılâtı kalburladığı sırada - hem de gebe - gelinler yüz elli kiloluk zahire çuvalarını sırtlıyarak yarım kilometre mesafedeki evin ambarına taşırlar da yorulmazlar.

Trabzon köylüsünün çoğu takatsizlik gösterirken, gene o toprağın evlâdlarından büyük kuvvet sahibi olanlar da vardır.

İstanbulun şöhreti spor kulüplerin de bunlardan tanınmış sporcular vardır..... Eöylere pehlivan cüsseli kimselere de tesadüf edilir. Bunun sebebi nedir? Bu, ırkın inhitat ve tereddidi yüzünden tekevvün etmiş bir hal değildir. Bu açıklıktan, beslenmemekten - kısaca - fıkralıktan ileri gelmiş, fizyolojik sefaletten meydan almıştır ki irsiyet halini kesbetmek tehlikesi önünde - devletçe - derin derin düşünmek icab eder. Trabzonlu köylü mağrurdur. Bu gurur ona (münferid aile) halinin verdiği istiklâl ve serbestiden gelse gerektir.

O, hiçbir kimseye, hiçbir kayda tâbi olmaksızın evinde bir kral hürriyetine, asaletinin tadını tatmıştır. Bundan dolayı yarı aç hayata katlanır da şehirde komşularının nazarları altında - süflî saydığı bir iş tutup para kazanmağa teşebbüs edemez.

Şehrin ve limanın - hamallık, arabacılık, ırgadlık gibi - bütün işleri Kelkit, Şiran Bayburt; Gümüşane taraflarından gelen köylüler tarafından yapılır - Lâkin buranın köylüsü Trabzondan başka yerde, hemşeri ve komşuların görmediği mahallerde her işe girmekte, girdiği işi ferasetle, sadakale, intizamla başarmakta tereddüt etmez. Bunları Anadolunun her şehrinde ve her yerinde görürsünüz, Ek-

seriya otel, kahve, lokanta garsonları; eükkân çırakları... Karadenizin yalılarının küçük yaşlı çocuklarıdır.. Bunlar, haricine atıldıkları ana baba yurduna bir daha dönmezler.

Ailelerini geçindirmek zorile gurbete gidenlerin ekserisi kömür havzasını tercih ederler. Lâkin orada hafif işler yapabildiklerinden az ücret alırlar.. Bunlardan, gittikleri yerlerde, kazançlarını; alıştıkları rakıya; öğrendikleri kumara vererek elleri boş dönenler az olmadığından aileler adamlarının, evlâtlarının gurbete gitmesine taraftar olmazlar.

* * *

Trabzonda, köylerden ve nisbeti daha ziyade olarak şehirlilerden, harice bir göç seli aktığı halde nüfus artıp durmaktadır.. Nüfus artışı şehirde sıfırdır. Şehir besliyemeyeceği nüfusu kustuğu halde köyler senede binde 20- 25 miktarında artışları hâlâ hâzmedebilmektedir. Bu hal nazariyeleri tekzib ediyor Nazariyeciler, artış nisbetini iki şeye - refahın çokluğuna, vasatın müsaadesine - bağlarlar. Halbuki Trabzon köylüsünde refahın gölgesi, vasatın müsaadesi olmadığı - harice dağılma hâdisesi cereyan edip durduğu - halde nüfus artmaktadır.

Eğer - istifade edilir toprak nüfusa müsavat üzere taksim edilse - adam başına yirmi ar kadar fındıklık, yedi sekiz ar tarla isabet eder. Esasen kırsal olan toprağın bu miktarı iptidai bir ziraai tarzile bir insanı geçindirmeye kifayet etmez. Kaldı ki böyle bir taksim yoktur.

Mevcut toprağın yedi de ikisi, şehirlilerin, yahut şehre yerleşmiş köylülerindir.

Burada 10 - 15 dekar sahibi olan köylüler hal ve vakti yolunda sayılırlar.. Otuz dekar fındıklık ve tarlaşı

olanlar zengin addolunurlar; yüz dünnünden fazla arazisi bulunanlar parmakla gösterilirler. Halbuki evinin önündeki arsadan başka ve fazla arazisi olmıyan nüfusun yüzde kırkını teşkil etmektedirler. Bunlar, hasad zamanında - 15-20 gün - fındık deysirerek eğer iş varsa, çapa ve bel yaparak aldıkları yevmiyenin pek mânasız tutarile bir aile geçindiriyorlar.

Brazi o kadar inkısam etmiştir ki milyonda yüz elli hissei şayialı fındıklı, tarlalar vardır. Yani bir dekor toprağa beş altı batın köylerden başlamış bir sürü varis tasarruf eder.

Türkiyemiz gibi boş ve تنها bir memleket için nüfusunun üç dört misli artması temenni olunmaz bir şey değilse ee - bu vatan köşesinde - nüfus çoğalmasının sebep olduğu ıstırapı görünce: Maltos hazretlerine hak vermemek mümkün olmuyor.. Buna bakınca, insan daha g niş düşünüyor.. Fransada nüfus artmıyor diye, çıkarılan gürültülerin içyüzlerinin araştırılması, bu gürültülerin nasyonalist bir ruh kokan siyasî mahiyette olduğu kadar, nüfus artmayışının da refah ve hayat müvazenesinin muhafaza bakımından Fransız milletinin insiyakî ihtiyatkârlığından, ileri geldiğine insanı hükmettirmeğe sevk etmektedir.

Bu hükmü vermek için, nüfusunun çoğalması Almanyaya nasıl bir istikbal hazırladığını - hayat sahası - düştürü peşinde nasıl bir akıbet nasib ettiğini bitaraf bir ruhla düşünmek gerekiyor...

Şu halde, böyle lüzumsuz artışların insanlar ve insanlık için ne fayda vereceği mülhâzaya şayan değil midir?

* * *

Trabzonda köylü kolları gibi midesinde boş, fakat ruhu şairane vecd ile müteheyyiç, kalbi tabiatın güzel-

liğinde âşık; tam tevekkül ve hoşnudluk içindedir..

Çıplaklığı hissiyatının külfetsiz ve berrak olmasına yarıyan evinde sakin ve faaliyetsiz geçen hayatının bir tek zevki vardır: Çocuk yapmak, bir tek heyecanı vardır; kadını okşamak. Bütün ömründen anladığı mana bundan ibarettir.

O, doğacak çocuğu düşünmez. Şu dededen kalma evin içinde barınmak; etrafında koşup oynamak, çanakta bulunacak şeyi yemek suretile yetiştirdiğini hatırladığı nefsinin haricin de bir şeyle endişelenmez, Yaşar mı? Yaşamaz mı? Büyür mü? Ölür mü? Beslenir mi? Açmı kalır?

Bunları mülâhaza etmek babanın da, ananın da hatırına uğramaz. Bunlar öyle olaylardır ki kendiliklerinden vukubulurlar.

Çocuk doğar, bir kaç zaman teneffüs eder, ağlar; bazan yürür ve söyler. Bir ciğer veremine, bir kemik veremine tutulmazsa dünyada kalır, yoksa ölür gider.

* * *

Büyük Lodom ismindeki köyde bir adam tanırım, bunun iki karıdan, doğan çocuklardan - hesap sonunda - on dokuz evlâdı kalmıştı ki bunlardan da kemik veremlileri' ciğer veremlileri vardı... Zengince olan bu adamın - dünyada tutunup kalacak - evlâdları, babalarının miras bırakacağı birer karış toprakta nasıl geçinebilecekler?.. Cevap verilemiyen bir sual !.. Babalarının düşüşmediğini, ben üzüntü ile düşündüm.. Bunun gibi şeyleri görmekle merakım arttığından, babaların cevabını veremedikleri bu suali, şimdi o havalide Umumi Müfettiş olan Vali Osman Sabri Adaldan sardum : O, benim bildiklerimin hepsini bildiğini, benim düşündüklerimin hepsini

düşündüğünü fakat bu biliş ve düşünüşlerin amelî bir faydası olmadığını sezdirirken sonra :

— Fazla ahaliyi Anadolunun boş yerlerine yerleştirmek lâzımdır.. Hem oralar doldurulur, hem buralar seyreltilir. Burası bir insan madeni, bir tek sir istasyanu olur. Dikkat etmişsinizdir; bunların çelimsizliği, zayıflığı bün yevidir. Dimağı ve asabî kudretlerinde hiç bir zaaf yoktur. Pek zeki, pek mütesebbis vatan evlâdlarıdır.

Benden evvelki valilerden biri, bu lüzumu teslim ederek - muhabere ettikten sonra - bir çok fakir aileyi (Van) ın boş ve تنها köylerine göndermiş. Jandarmanın yardımile yapılan bu sevkiyattan bir kaç sene sonra, Vana gidenlerden sağ kalanlar perişan ve pişman halde geri gelmişlerdir. Bir ağaç bile yeri değiştirildikten sonra - kökleri toprağa alınıncaya kadar - bir, iki sene hususî itinaya muhtacdır. İnsanların, hele Trabzonda yaşayanların, büsbütün farklı hayat ve faaliyet tarzlarını istilzam eden muhitlere gelişigüzel yerleştirilmesi mümkün değildir» demişti.

Sevine sevine Vana gidip ağlayarak geri gelenler, orada hiç alışmadıkları bir iklimin şiddetine karşı durmağa bilememişler, hiç bilmedikleri toprak işlerinin ağırlığına dayanamamışlar, ünsiyet edemedikleri otoktonlar tarafında yadırganmışlar, velhasıl ne havaya, ne ahaliye, ne toprağa kaynaşamamışlar. şaşırmış ve harap olmuşlardı. Ben bu hâdiseyi biliyordum.

Bunun hatırası o kadar acıdır ki bundan sonra hiç bir vade inanıp, refah ve rahata kavuşmak hayal arkasınca sefaletini terke razı olacak köylü bulunamayacaktır.

İntihab dairesini ziyarete gelmiş olan Trabzonluların sevgisi arkadaş

ları sayın Hasan Sakaya da bn bahsi açtım. Beni dinlemeğe razı olan millet vekili, bir iktisad ve içtimaiyat bilgisini kudretile meseleyi kavramış, ve ilmi selâhiyetle: Meselenin çok mühim çok zarurî, aynı zamanda çok faydalı olduğunu, bugünkü hal ne kadar acıklı ise, bunların iyi bir yere nakil ve iskân edilmelerinin o kadar mesud neticeler vereceğini söyledikten sonra:

— Meselâ, demiryol geçecek olan «Muş» ovasında bunlardan kolonliner teşkil etmek mümküneür.. Fakat bu, büyük paralara ve dikkatla alâkalanmağa mütevakıftır. Bu, ancak memlekette ve dünyada emniyetin teessüs edeceği harb sonunda düşünülebilir şeylerdendir, demişti.

Ben, Hasan Sakanın bu sözünden ölmüş bir mebusun, ziyaret ettiği muşta tesadüfen dinlediğim bir nutkunu hatırladım..

Bu, İlyas Sami idi.. Ve hemşerilerine :

— Muş ovası, altın yuvası derler.. Doğrudur hemşerilerim. Bu bomboş iki saat eninde, on iki saat boyunda olau ovaya muhacirler yerleşecek, köyler kurulucak, demiryollar uzanacak.. Murad nehrile karasu, böyle boşuna akıp gitmiyecek.. Bugün işsiz ve ıssız olan şehriniz bir mamure halini alacak.. Servet kaynağı olacak, demişti.

* * *

Sayın Hasan Sakanın dediği zaman gelmemiş midir ?. Rahmetli İlyas Saminin kurduğu hayat tahakkuk edecek mi ? Trabzon - çekici dekorunun altında - güzelliğinin kıymetini azaltan bir sefalet yuvası olmaktan kurtulmıyacak mı ?. Bizler, orada yaşayanların çaresizliklerine lâkayd kalıp duracak mıyız ?.

Yusuf Mazhar ÂREN

Bugün çıkmakta olan Halkevi dergilerinin listesi

Derginin Adı	Çıkaran Halkevi	Kaç günde Bir çıktığı
Taşpınar	Gaziantep	2 ayda bir
Çorumlu	Çorum	ayda bir
Doğuş	Kars	ayda bir
Ereğüş	Kayseri	onbeş günde bir
Fikirler	İzmir	iki ayda bir
Gediz	Manisa	onbeş günde bir
Görüşler	Adana	ayda bir
Halkevi	Eskişehir	ayda bir
İnanç	Denizli	ayda bir
İnan	Trabzon	iki ayda bir
Karadağ	Diğarbakır	ayda bir
Karaelmas	Zonguldağ	onbeş günde bir
Kaynak	Balıkestr	ayda bir
Konya	Konya	onbeş günde bir
Ondokuz mayıs	Samsan	onbeş günde bir
Taşpınar	Afyon	ayda bir
Türk Akdesais	Antalya	ayda bir
Ön	İsparta	ayda bir
Uludağ	Bursa	ayda bir
Yeni Türk	Eminönü	ayda bir
Halk bilgisi haberleri	Eminönü	ayda bir

Neşriyat Müdürü :
Abdullah Günel

Besildiği yer :
Yeniye Basımevi Trabzon

TÜRK TARİH KURUMU

Kurum Adı: TÜRK TARİH KURUMU
Sicil No: 255.7.2/24/801791
DERGİLER İNAN : TRABZON HALKEVİ KÜLTÜR DERGİSİ 23-27
(1946-1947) Markası: MARKASIZ Bulunduğu Yer: - Konusu:
TÜRKÇE

